

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ДО РОБОТИ В СІЛЬСЬКІЙ ШКОЛІ

УДК 371.315:811.111

Тетяна Коробейнікова

ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ В ДІАЛОГІЧНОМУ МОВЛЕННІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ

Стаття присвячена підготовці майбутніх вчителів іноземних мов, а саме формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні в перший рік навчання в мовному ВНЗ. Визначено стратегічну лінію навчання, розглянуті та уточнені етапи навчання англійського діалогічного мовлення. Деталізовано вимоги та особливості етапів та підетапів формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні.

Ключові слова: англійська мова, діалогічне мовлення, етапи навчання, компетентність, майбутній учитель.

Статья посвящена проблеме подготовке будущих учителей иностранных языков, а именно формированию англоязычной компетентности в диалогической речи в первый год обучения в языковом вузе. Определена стратегическая линия обучения, рассмотрены и уточнены этапы обучения английской диалогической речи. Детализированы требования и особенности этапов и подэтапов формирования англоязычной компетентности в диалогической речи.

Ключевые слова: английский язык, диалогическая речь, этапы обучения, компетентность, будущий учитель.

The article is devoted to the problem of training future teachers of foreign languages, especially to the development of English competence in Dialogic speech in the first year of study in the linguistic University. The strategic line of training is defined and the stages of learning English dialogical speech are reviewed and refined. The requirements and features of the stages and sub-stages of the development of English competence in dialogical speech are detailed.

Key words: English, competence, dialogical speech, stage of learning, future teacher.

Згідно з сучасними програмами мовних ВНЗ однією з основних практичних цілей навчання майбутніх учителів іноземних (ІМ) є оволодіння навичками та вміннями іншомовного говоріння в монологічній та діалогічній формах. У низці дисертаційних досліджень і монографій закладено основи навчання іншомовного говоріння: А. А. Алхазишвили,

В. А. Артемов, П. Я. Гальперин, М. Л. Вайсбурд, І. О. Зимня, А. Д. Климентенко, Р. П. Мильруд, Ю. І. Пассов, В. Л. Скалкін, Н. К. Складенко, О. Б. Тарнопольський, Е. І. Щукіна, К. М. Bailey, J. Harmer, R. Hughes, W. M. Rivers, S. Thornbury та ін. Однак, формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні майбутніх учителів все ще залишається актуальною проблемою, адже діалог є провідною формою спілкування на будь-якому занятті, уроці з ІМ.

Метою нашої статті є розгляд та уточнення етапів формування англомовної компетентності в діалогічному мовленні (АКДМ) майбутніх учителів ІМ в перший рік вивчення англійської мови (АМ) у ВНЗ. Поставлена мета вимагає вирішення таких завдань: 1) визначити стратегічну лінію навчання іншомовного діалогу; 2) уточнити та деталізувати етапи навчання майбутніх учителів ІМ англійського діалогічного мовлення (АДМ).

Володіти англійським діалогічним мовленням (АДМ) означає вміти вести бесіду відповідно до реальної чи навчальної ситуації, а також до змісту почутого чи прочитаного. Згідно з вимогами Програми з АМ для університетів [4] майбутній учитель ІМ повинен оволодіти АДМ у ситуаціях неофіційного та офіційного спілкування. Кінцевими вимогами до рівня сформованості АКДМ є вміння брати участь у бесіді, дискусії, вільно користуватись різними функціональними типами діалогу [4]. Так, згідно з робочими програмами на кінець першого року вивчення АМ студент має вміти: експресивно розмовляти; виправляти фонетичні, лексичні, граматичні помилки співрозмовника (студента, учня); аналізувати й підсумовувати почуте; перевіряти, чи його правильно зрозуміли; чітко ставити запитання та надавати інструкції; організовувати бесіду/розмову; підтримувати/утримувати увагу групи тощо.

Володіння АДМ передбачає поперединне звернення студентів до говоріння й аудіювання. Ступінь розуміння мовлення співрозмовника, без сумніву, впливає на перебіг розмови та її результат. Процеси розуміння й породження мовлення під час усного діалогічного спілкування не можуть бути відокремленими, тобто, процес формування АКДМ нерозривно пов'язаний та обумовлений рівнем розвитку компетентності майбутніх учителів ІМ в англійському аудіюванні. Таким чином, розвиток умінь іншомовного діалогічного мовлення (ДМ) проходить паралельно із розвитком аудитивних умінь студентів [3, с. 7]. Тому, для навчання АДМ майбутніх учителів ІМ обрано стратегічну лінію від засвоєння діалогу-зразка до продукування власного діалогу.

У методиці викладання ІМ навчання ДМ може реалізовуватись двома шляхами: «зверху» – від діалогу-зразка до власного діалогу студентів; «знизу» – від засвоєння структурних елементів діалогу (реплік, діалогічних єдностей, мінідіалогів) до самостійної побудови цілого діалогу. Обидва підходи є можливими, про що свідчить низка досліджень останніх років: Н. П. Андронік (2009), О. П. Биконя (2006), Д. В. Бубнова

(2004), Л. В. Гайдукова (2008), О. П. Дацків (2011), Л. Я. Єр'оміна (2006), Я. В. Окопна (2011), Л. О. Максименко (2012). Проте, вибір оптимального, домінувального для розробки конкретної методики є необхідним.

На нашу думку, в перший рік вивчення АМ у ВНЗ оптимальним виступає саме шлях від діалогу-зразка, що зумовлене: по-перше, неоднорідністю рівня володіння студентами АМ, по-друге, діалог-зразок виступає для студента як орієнтир на результат його навчання. Ми погоджуємося з І. Л. Бім, що шлях «знизу» може виступати в редукованому вигляді, і має доповнювати шлях від діалогу-зразка; при чому необхідно приділяти більше уваги саме останньому [2, с. 31]. Тобто, шлях «зверху» виступає як домінувальний і етапи навчання згідно з цією стратегічною лінією доповнюються реалізацією окремих етапів шляху «знизу». Характеризуючи шлях від діалогу-зразка, Г. М. Уайзер зазначає, що він, по суті, є вивченням готових діалогів, яке позбавляє студентів думати творчо й самостійно [7, с. 115]. Проте, на нашу думку, засвоєння зразків мовлення, зокрема окремих частин діалогу-зразка, є необхідною умовою. Оскільки мовленнєві автоматизми студентів ще недосконалі, добір мовних засобів, їх правильну організацію в реченні, чітке інтонаційне оформлення фраз студенти здійснюють значною мірою за участі свідомості, то передусім необхідним є тренування в підготовленому мовленні, яке й виступає перехідною ланкою до непідготовленого. Однак, це не означає заучування окремих фраз, а передбачає оволодіння студентами механізмом породження діалогу [1, с. 61], а саме, опанування фонетичним і граматичним оформленням реплік, а також їх сполучуваністю.

Розглянемо обраний нами шлях поетапно. У методиці викладання ІМ навчання ДМ на основі діалогу-зразка проходить три етапи, а саме, підготовчий, репродуктивний та продуктивний [8, с. 218]. За А. В. Щепіловою, ці етапи передбачають такий зміст. Підготовчий етап – це орієнтування в діяльності. Наступний етап – репродуктивний, передбачає виконання вправ на відтворення зразка, що має на меті підготувати студента до самостійної побудови власного діалогу. Продуктивний етап розглядається як особистісно-орієнтований у вирішенні комунікативних задач у рамках навчально-комунікативної ситуації, результатом чого виступає власний діалог [8, с. 218–220]. На нашу думку, таке трактування етапів навчання ДМ потребує уточнення та деталізації.

Навчання ДМ шляхом від діалогу-зразка, як характеризує його Г. В. Рогова [5, с. 131], проводиться за схемою: етап 1 – пред'явлення діалогу-зразка; етап 2 – аналітичний; етап 3 – драматизація; етап 4 – власні діалоги. Детальніше ця схема представлена Є. Г. Азімовим, який виділяє такі етапи: презентація ситуації за допомогою пояснення чи технічних засобів; презентація діалогу в звуковій і графічній формі; засвоєння мовного матеріалу діалогу; засвоєння способів зв'язку реплік у діалог; відтворення діалогу; розширення можливостей діалогу-зразка за рахунок

зміни компонентів ситуації [1, с. 61]. Кожен із виділених вищезгаданими науковцями етапів вимагає добору відповідних засобів, організаційних форм, вправ, а також методів навчання. Враховуючи це, вважаємо за доцільне розглянути навчання АДМ шляхом від діалогу-зразка детальніше з метою конкретизації та уточнення відповідних підетапів.

Перший етап навчання АДМ передбачає ознайомлення студентів із діалогом-зразком, який надається у вигляді діалогічного тексту, пов'язаного із ситуацією, в якій проходить спілкування [1, с. 61]. Такий текст представляється в друкованому вигляді, в аудіо- або відеозапису. На нашу думку, навчання ДМ на початковому ступені навчання майбутніх учителів слід проводити на основі аудіо- та відеодіалогів-зразків, що не заперечує використання їхніх друкованих варіантів.

Діалоги-зразки пред'являються студентам у запису (відео чи аудіо), а це означає, що *перший етап навчання АДМ*, по суті, є аудіюванням на рівні цілого тексту в діалогічній формі. Тому, етап пред'явлення діалогу-зразка слід визначити як етап розвитку вмінь аудіювання діалогу-зразка і розглядати його як такий, що має бути побудований згідно з етапами роботи над аудіотекстом, а саме, дотекстовий (pre-listening stage), текстовий (while-listening stage) та післятекстовий (post-listening stage). Тобто, перший етап навчання АДМ включає три підетапи: дотекстовий підетап; текстовий підетап (власне аудіювання/перегляд); післятекстовий підетап.

Дотекстовий підетап – це підетап «зняття труднощів аудіювання», який має на меті введення студентів у комунікативну ситуацію діалогу-зразка, зняття мовних або смислових труднощів перед його аудіюванням або переглядом. Зняття труднощів – це семантизація незнайомих лексичних одиниць способом тлумачення лексичної одиниці із наданням прикладів речень або ситуацій їх уживання, а також використання стоп-кадрів відеодіалогів, в яких лексичні одиниці мають наочне підкріплення. Проте, коли такий спосіб неможливий, то – переклад на рідну мову. Пред'явленню цілого діалогу може передувати прослуховування частини діалогу, а саме, реплік одного з учасників або початку розмови. Студенти до прослуховування цілого діалогу передбачають його розвиток, можливі репліки учасників. Завдання на прогнозування діалогу активізують мовленнєву діяльність студентів і виступають підготовчою ланкою для зосередження уваги на змісті діалогу і його структурі.

Текстовий підетап – «аудіювання діалогу-зразка», має на меті ознайомити студентів із АДМ в його звуковій формі. Прослуховування або перегляд студентами діалогу-зразка проходить двічі. Передбачається, що перше прослуховування (перегляд) проходить без опори на текст з метою глобального/загального розуміння тексту діалогу-зразка. Друге пред'явлення має на меті детальне розуміння діалогу та розгляд його структури з опорою на текст.

Після першого пред'явлення діалогу-зразка відбувається контроль

загального розуміння змісту, що реалізує підетап «перевірки розуміння прослуханого/переглянутого діалогу-зразка». Контроль розуміння почутого або переглянутого діалогу-зразка відбувається усно під час його обговорення чи бесіди за текстом діалогу, а також, тестами альтернативного та множинного вибору.

Наступний етап навчання АДМ майбутніх учителів – етап оволодіння навичками реплікування, укладання діалогічних єдностей (ДЄ) і мінідіалогів. Мета цього етапу – опрацювати структурні одиниці діалогу-зразка, формувати вміння реплікування та укладання ДЄ, мінідіалогів на основі тексту діалогу-зразка, в подібних ситуаціях спілкування, що передбачає поділ діалогу на його структурні компоненти.

Цей етап, на нашу думку, слід розглядати як поєднання декількох підетапів навчання: 1) оволодіння репліками, 2) укладання ДЄ, 3) укладання мінідіалогів. Такий розподіл на підетапи дозволить врахувати навчально-пізнавальні стилі студентів. А саме, організувати опанування АДМ від окремої фрази до цілого діалогу для індивідів когнітивно-лінгвістичного стилю, а також, звернути увагу студентів комунікативно-мовленнєвий на відпрацювання мовної коректності діалогу [3, с. 6–7]. На цьому етапі проходить вдосконалення мовленнєвих навичок говоріння у процесі розвитку мовленнєвих умінь; робота над елементами стилістики, культурою та виразністю мовлення.

Метою підетапу *оволодіння репліками* є навчання студентів продукувати репліки на новому мовному матеріалі, який презентований в діалозі-зразку. Тобто, навчити студентів чітко формулювати свою думку на фразовому рівні використовуючи знайомий лексичний та граматичний матеріал, а також розвинути вміння об'єднати дві-три фрази в репліку. Це передбачає репродукування реплік прослуханого чи переглянутого діалогу, а також уміння продукувати подібні. Саме імітація і заучування окремих реплік, на нашу думку, слугуватиме й попередженню типових помилок студентів у ДМ. На цьому підетапі навчання проходить удосконалення фонетичних, граматичних та лексичних навичок говоріння, а також розвиток умінь реплікування, що забезпечує формування основ володіння усним мовленням на обмеженому та дуже ретельно дібраному мовному та мовленнєвому матеріалі.

Підетап укладання ДЄ передбачає формування навичок і вмінь поєднання ініціативних і реактивних реплік у ДЄ, які є притаманними діалогу-зразку. Мета цього підетапу – навчити студентів укладати та вживати різні види ДЄ, які притаманні діалогу-зразку в ситуаціях подібних презентованій. Студенти оволодівають мовленнєвими діями, які зумовлені конкретними комунікативним завданням у межах типової ситуації спілкування, наприклад, привітання, знайомство тощо. Вирішуючи конкретне комунікативне завдання, студент повинен оволодіти основними типами речень: видами запитань та комунікативними варіантами простого

речення, еліптичними конструкціями, мовними кліше тощо, а також уміти їх поєднати. Це передбачає не засвоєння окремих фраз, а оволодіння механізмом породження діалогу [1, с. 61], тобто, опанування сукупністю двох-трьох реплік співрозмовників, у яких реалізується одна комунікативна функція [6, с. 29]. Цьому підетапу ми приділяємо особливу увагу, бо ДЄ визначається як одиниця навчання ДМ. Навчання при опануванні АДМ слід розпочинати з тих ДЄ, де репліки мають повну співвідносність, оскільки це забезпечує їх легше засвоєння. Далі переходити до ДЄ з частковою та нульовою співвіднесеністю, оскільки вони найбільш характерні для реального спілкування.

Підетап укладання мінідіалогів має на меті навчити студентів підтримувати бесіду після першого обміну репліками, тобто, вони мають опанувати своєрідну розширену ДЄ [6, с. 30]. На цьому підетапі у студентів формуються вміння АДМ на рівні мінідіалогу в ситуації, подібній до відображеної діалогом-зразком.

Етап драматизації (за Г. В. Роговою) під час навчання майбутніх учителів ДМ – це програвання запропонованого діалогу-зразка за ролями та створення власних діалогів за запропонованою схемою на основі подібної, проте нової комунікативної ситуації [5]. Тобто, цей етап є власне етапом оволодіння вміннями репродукувати та модифікувати діалог-зразок. Метою цього етапу є формування вмінь вести діалог-зразок, а також, вмінь відтворювати модифікований діалог-зразок. Тобто, спілкуватись на основі подібної, частково зміненої ситуації, згідно із запропонованою схемою.

Етап власних діалогів передбачає, що студенти мають навчитись створювати і вести власні діалоги в запропонованій навчальній комунікативній ситуації. Метою цього етапу є формування вмінь вести діалоги різних функціональних типів, тобто є етапом оволодіння вміннями продукувати власний діалог.

Отже, навчання майбутніх учителів ДМ на початковому ступені вивчення АМ у ВНЗ реалізується на основі спеціально відібраних автентичних аудіо- та відеодіалогів-зразків, що передбачає реалізацію стратегічної лінії «зверху», а саме, прослуховування/перегляд діалогу-зразка; опрацювання зразка; репродукування зразка; продукування власного діалогу. Поетапність формування АКДМ відображається в такій послідовності: етап розвитку вмінь аудіювання діалогу-зразка; етап оволодіння навичками реплікування, укладання ДЄ та мінідіалогів; етап оволодіння вміннями репродукувати діалог-зразок; етап оволодіння вміннями продукувати власний діалог.

Отже, успішне формування АКДМ майбутніх учителів ІМ передбачає обов'язкову опору на дидактичний і методичний потенціали автентичних аудіо- та відеодіалогів. Досягнення практичної мети навчання забезпечується поетапним навчанням АДМ шляхом від діалогу-зразка.

Перспектива подальших наукових розвідок полягає в укладанні відповідної підсистеми вправ із залученням сучасних інформаційно-комунікаційних технологій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азимов Э. Г. Новый словарь методических терминов и понятий (теория и практика обучения языкам) / Э. Г. Азимов, А. Н. Щукин. – М. : Изд-во ИКАР, 2009. – 448 с.
2. Бим И. Л. Концепция обучения второму иностранному языку (немецкому на базе английского) : [учеб. пособие] / И. Л. Бим. – Обнинск: Титул, 2001. – 48 с.
3. Коробейнікова Т. І. Формування англomовної компетентності в діалогічному мовленні майбутніх учителів з використанням інформаційно-комунікаційних технологій : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання: германські мови» / Т. І. Коробейнікова. – К., 2013. – 23 с.
4. Програма з англійської мови для університетів / інститутів (п'ятирічний курс навчання) : проект / кол. авт. : С. Ю. Ніколаєва, М. І. Соловей, Ю. В. Головач та ін. – Вінниця : Нова книга, 2001. – 246 с.
5. Рогова Г. В. Методика обучения иностранным языкам в средней школе / Рогова Г. В., Рабинович Ф. М., Сахарова Т. Е. – М. : Просвещение, 1991. – 287 с.
6. Тарнопольський О. Б. Методика навчання іншомовної мовленнєвої діяльності у вищому мовному закладі освіти : навч. посіб. / О. Б. Тарнопольський. – К. : Фірма «ІНКOS», 2006. – 248 с.
7. Уайзер Г. М. Развитие устной речи на английском языке / Г. М. Уайзер, А. Д. Клименко. – М. : Просвещение, 1972. – 176 с.
8. Щепилова А. В. Теория и методика обучения французскому языку как второму иностранному: учеб. пособие [для студ. вузов по спец. 033200] / Алла Викторовна Щепилова. – М. : ВЛАДОС, 2005. – 245 с.